

WE BOW OUR HEADS BEFORE THE SACRED MEMORY AND COURAGE OF OUR GREAT ANCESTORS, IT CONQUERS ITS OWN HISTORY

Shavkat Mirziyoyev

President of the Republic of Uzbekistan

Young people...

Indeed, in our great motherland history, there are many great ancestors whom you and we, our future generations, and even abroad always appreciate.

Abstract

The famous world-famous Kyrgyz writer Chingiz Aitmatov said this about our past history and ancestors. “Just as Ancient Greece occupied a place in European civilization as a center of civilization, Uzbekistan and the Uzbek people occupy the same place in the history of all Turkic lands and Turkic peoples.”

Indeed, the First World War (1905-1907) in Tsarist Russia at the end of the 19th and beginning of the 20th centuries and the February (1917) Russian Revolution did not fail to have an impact on colonial Turkestan. It is known that historically, during this period, in our people, in addition to the intensification of the tyrannical colonial oppression of Tsarist Russia, economic, political, cultural, and spiritual poverty, fanaticism, and lack of enlightenment increased. At such a time, disintegration, scattered popular uprisings and uprisings were increasingly intensified, and unnecessary bloodshed and suffering were escalating, creating a very sad political situation. In response to this, a new socio-political, cultural and enlightened worldview, awakening, that is, the Jadid movement, emerged among the Muslim intelligentsia not only of Turkestan, but also of all of Russia, and began to rise under the slogan of enlightenment against ignorance. One of these was Munavvar qori Abdurashidkhanov, the leading leader of the Jadid movement in our country.

Introduction

BUYUK AJDODLARIMIZNING MUQADDAS XOTIRASI VA JASORATLARI OLDIDA BOSH EGAMIZ. O'Z TARIXINI YUTADI

Shavkat Mirziyoyev.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti

Jadidlar...

Haqiqatdan ham buyuk ona tariximizda siz va bizlar ham, bizlardan keying avlodlarimiz ham, hatto chet ellarda ham hamisha qadrlaydigan buyuk ajdodlarimiz juda ko'p.

Atoqli dunyoga mashhur qirg'iz adibi Chingiz aytmatov o'tmish tariximiz va ajdodlarimiz haqida shunday degan edi. "Qadim Gresiya Ovro'pa sivilizatsiya o'chog'I sifatida qanday o'rin tutgan bo'lsa, O'zbekiston va o'zbek xalqi butun turkey o'lkalar va turkey xalqlar tarixida xuddi shunday o'rin egallaydi"

Haqiqatdan ham XIX asr oxiri XXasr boshlarida Chor Rossiyada bo'lgan birinchi jaxon urushi (1905-1907) hamda fevral (1917) rus inqilobi mustamlaka Turkistonga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qo'ymadi. Ma'lumki, tarixan shu davr xalqimizda chor Rossiyaning mustabid mustamlakachilik zulmi kuchayishi evazicha, iqtisodiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy qashshoqlik, mutaassiblik, ma'rifatsizlik kuchaygan edi. Shunday bir paytda pala-partish, tarqoq xalq g'alayon va qo'zg'olonlari tobora kuchayib, behuda qonlar to'kilishiyu azob-uqubatlar avj olayotgan, juda ham ayanchli siyosiy vaziyat yuzaga kelgandi, Bularga javoban nafaqat Turkiston, balki Butunrossiya musulmon ziyolilari orasida yangicha ijtimoiy-siyosiy, madaniy ma'rifiy dunyoqarash, uyg'onish ya'ni jadidchilik harakati paydo bo'lib, jaxolatga qarshi ma'rifat shiori ostida bo'y ko'rsata boshladi. Shulardan biri mamlakatimizdagi jadidchilik harakatining etakchi rahnomasi Munavvar qori Abdurashidxonovdir.

Munavvar qori Abdurashidxonov 1878 yil Toshkent shahrining Shayx Xovondi Taxur dahasi (Shayxontaxur hozirgi), Darxon mahallasidagi elga taniqli oilada dunyoga keldi. Unga yaxshi niyatlar bilan padari buzrukvor madrasa mudirasi Abdurashidxon Sotiboldixon Olimxon o'g'li va volidayi mehriboni otinoyi Xosiyatxon Xonxo'ja Shoraximxo'jayevning qizi Munavvar ya'ni nurli va nur bilan yo'g'rilgan degan ma'noni anglatuvchi ism qo'ydilar.

Munavvarning otisi Abdurashidxon o'z hovlisida maktab ochib, 40 nafar o'quvchiga dars bergan. Onasi Xosiyatxon ham shu hoblida xotin-qizlarni o'qitib, ularga bilim bergan. 1885-yilda Munavvar 7yoshga kirganda otasi vofot etadi. Munavvar yoshligidan o'tkir zehni, akalari qatori ilmga chanqoq bo'lib o'sdi. U onasidan boshlang'ich ta'limni olib, undan so'ng dastlab Toshkentda "Yunusxon" madrasasida o'qidi. Keyin esa 10 yoshlarida Buxoroga borib, u yerdagi madrasalarda birida besh yil hadis va fikh ilmi bo'yicha tahsil oladi. Toshkentga qaytib Darxon mahallasi masjidida imomlik qiladi.

Ilk bor mustaqil faoliyat yuritib, xalqqa islom ilmi nurini yoydi. U diniy, dunyoviy va ijtimoiy-siyosiy mazmundagi kitoblarni, jurnal va gazetalarni sevib o'qiydi. Ayniqsa jadidchilikni etuk namoyondasi Islombek Gaspirali qirimda chop etayotgan "Tarjimon" (1883-1914) gazetasi Munavvarning millatparvar, xalqchil bo'lib etishishiga katta ta'sir qiladi.

Munavvar qori yoshligidan Vatan taqdiri, xalqning ijtimoiy turmushi, oq poshsho va uning o'lkadagi mustamlakachilik, ruslashtirish va islom dinini zaiflashtirish siyosati haqida o'ylay boshlaydi. U Vatan ozodligi iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti, eng avvalo, mutaassiblashib taraqqiyotdan orqada qolgan xalq maorifi isloh qilinib, diniy va dunyoviylikka asoslangan yangi boshlang'ich o'rta maxsus va oliy ta'lim tizimi yaratilishiga bog'liq ekanligini juda erta tushinib etadi.

Mana shuning uchun ham munavvar qori XIX asrning 90-yillarida Islombek Gaspirali tomonidan qrimda joriy qilingan "Usuli jaded"ga asoslangan yangi maktab ochishga bel bog'laydi. Ammo unga chor ma'muriyati, rus ziyoli missionerlari, mahalliy musulmon ruhoniylari qarshilik qiladi. Juda katta mehnat va turli ta'qiblarga bardosh berish evaziga Munavvar qori 23-yoshida o'z uyida 1901-yilda Turkistonda birinchilar qatorida jaded

maktabini ochishga muvaffaq bo'ldi. Unda bolalar o'qish-yozishni olti oyda o'rganib to'la savodli bo'ldi. Buning uchun usuli qadim-eski an'anaviy maktablarda besh yil vaqt sarflanar edi.

Munavvar qori birgina maktab bilan cheklanmay, yana bir nechta xususiy jaded maktabini ochdi. U yanada oldinga qadam tashlab, birinchi bo'lib, ikki yillik "Rushdil" jaded maktabini ochib, hozirgi milliy dunyoviy o'rta maxsus ta'limga asos soldi. Bu maktab ham juda keng miqyosda boshqa joylarda tez rivojlanib, hatto sovet davrida ham asqotadi. Hatto "Lenin maktabi", "Muxtoriyat maktabi" – deb nomlandi. Maorif taraqqiyotiga qo'shgan boshqa xizmatlari evaziga Munavvar qori mahalliy sovet hukumatining 1923-yil 7-martdagi e'tirof etilgan qaroriga ko'ra "Maorif qahramoni" unvoniga sazovor bo'ldi.

Yana bir tarixiy haqiqat shuki, munavvar qorining "Rushdiya" maktabida juda ko'p qiyinchiliklar bilan Turkiston general-gubernatorligidan rus tilini o'qitishga ruxsat oladi. (U turkiy tillardan tashqari rus, fors tillarini yaxshi bilgan). Rus tili bilan birga, diniy va dunyoviy ta'lim, ya'ni ijtimoiy-gumanitar va tabiiy bilimlar chuqur o'qitiladi. Mazkur maktabni bitirganlar xorijiy o'quv yurtlarida o'qidilar, mahalla masjidlarida imom, o'sha davr korxonasi va tashkilotlarida ish yurutuvchi kabi mutaxassisliklarda ishlay boshladilar.

Munavvar qorining ikki bosqichli maktabi va boshqa jaded maktablarini ma'rifatga muxtoj xalq, ayniqsa ilg'or ruhdagi yangi zamonaviy va muruvvatli boylar qo'llab-quvvatladi.

Xullas, jaded maorifning moddiy asosini xalqning o'zi ta'minladi. Munavvar qori jadid maktablari uchun dastur va darsliklarni ham ilk bor o'zi ishlab chiqdi. Masalan "Adibi avval" – Alifbo darsliki (1908), "Adibi soniy" -O'qish kitobi, "Yer yuzi" (1908)- 3-4 sinflar uchun Geografiya darsligi, "Havoyiji dunyo", "Til saboqlari" (1925) darsliklari, "Tajvid"- qur'oni karimni o'qish qoidalari" va "Sabzazor" adabiy to'plami va boshqalar. Bu darsliklar qayta-qayta chop etilib, juda keng tarqaldi.

Ammo bu osonlikcha yuz bermadi. Munavvar qori va umuman, jadidlar o'ta jiddiy ikki qarama-qarshi ijtimoiy-siyosiy kuch bilan to'qnash keldi. Birinchisi, mustamlakachilik siyosati bo'lsa, ikkinchisi, shu siyosatga itoatda bo'lgan mahalliy ulamo va ziyolilar orasidagi ba'zi bir jaholatparastlik bo'ldi.

Aslida, Munavvar qori va boshqa jadidlar islomning sof, ma'rifat va ilm-fan dini ekanligini himoya qildilar.

Munavvar qori, umuman, uning hammaslklarining asosiy maqsadlaridan biri va eng muhimi, mutaasiblashib, davr talablariga yaroqsiz bo'lib qolgan xalq maorifini butunlay isloh qilib, yangi zamon talablariga xos, xalq va millat manfaatlariga mos diniy va dunyoviylikka asoslagan boshlang'ich, o'rta maxsus va oliy ta'lim tizimini yaratishdan iborat bo'lgan. Bu o'rinda Munavvar qori Abdurashidxonovning ishbilarmonlik, tashabbuskorlik, shuningdek siyosatdonlik say-harakatlari muhim ahamiyatga ega bo'lib, hozirgi zamon uch bosqichli milliy ta'lim tizimiga asos solganiga tarix guvoh va bor tarixiy haqiqatdir.

Endi mana shu erda uning o'ta mustabid kommunistik mustamlakadan ozod bo'lish va milliy taraqqiyotga erishish haqidagi juda muhim tarixiy ikki xulosasini eslash joizdir: "Butun dunyodagi hurriyatchilar orasida bir so'z bor:" "Hurriyat berilmas, olinur. Xech narsa ila olub bo'lmas, faqat qon va qurbon ilagina olib bo'lur" mazkur jumlar shu qadar haqiqatki shu vaqtga qadar hech bir davlat va mamlakatda hurriyatning berilgani tarixda ko'rilmaydur. Balki

har zamon va erda Hurriyat berilmagan, olingan, ham ko'p qon va qurbonlar barobari haqida olingan.

Munavvar qori Abdurashidxonov o'ta mustabid va aksilinsoniy ikki kuch zulmi ostida, millat manfaati va Vatan istiqboli yo'lida, ziddiyatlarga to'la murakkab davrda o'z faoliyatini olib borishga to'g'ri keldi. Buning oqibatida 1931-yilda 53 yoshda qatag'on qurboni bo'lib shahid ketdi. Uning qadr- qimmatini anglash, faoliyati va merosini o'rganish, unga armon bo'lib qolgan milliy davlat mustaqilligi g'alaba qazonganidan so'ng, boshqa qatag'on qurbonlaridan anchagina kech boshlandi.

Munavvar qori ham minglab qatag'onlar qatorida o'z qadr-qimmatini milliy istiqboldan so'ng topdi. Unga oid ko'pgina maqolalar bilan birga unung asarlari chop etildi. Xususan 2001-yilda "Xotiralarimdan" asari, 2003-yilda Munavvar qori Abdurashidxonovning "Tanlangan asarlari" chop etildi.

2020-yil 30-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning tegishli farmoni bilan tarixdagi beqiyos xizmatlari hisobga olinib, Munavvar qori Abdurashidxonov "Buyuk xizmatlari uchun" ordeni bilan mukofatlandi.

